

Hannah Arendt (14 października 1906 w Linden - 4 grudnia 1975 w Nowym Jorku)

Ta żydowska filozof z Królewskich Prus

wie, że zło, to nie psychopatyczny mus,

tak, odkryła Hannah,

zło to zwykły banal,

a początek ma tam, gdzie rządzi zły Gruss.*

*(ebs, *niem.: pozdrowienie)*

Hannah Arendt - niemiecka teoretyczka polityki pochodzenia żydowskiego, filozofka i publicystka.

Urodziła się 14 października 1906 w Linden, dzisiejszej dzielnicy Hanoweru, dziś to niemiecki land Dolna Saksonia, wtedy było to na terenie Królestwa Prus, w zasymilowanej rodzinie żydowskiej. Rodzice pisarki byli zamożnymi przedstawicielami wyższych sfer mieszczańskich. Dzieciństwo i wczesną młodość spędziła w Królewcu, ówczesnej stolicy Prus Wschodnich, gdzie jej rodzina przeniosiła się, by ojciec Arendt mógł poddać się leczeniu syfilisu, którym zaraził się w młodości. W czasie, gdy na świat przyszła Hannah sądzono, że choroba jest w remisji. Jej ojciec zmarł, gdy miała siedem lat. Arendt wychowywała się w politycznie postępowej, świeckiej rodzinie. Jej matka była zagorzałą zwolenniczką socjaldemokratów. Jej rodzice byli niepraktykującymi Żydami, ale dzięki dziadkowi, Maksowi Arendtowi, poznała kulturę żydowską. Po wybuchu I wojny światowej Hannah wraz z matką przeniosiła się do Berlina.

Już w wieku 13 lat poznała podstawy literatury i kultury antycznej, w tym dzieła filozoficzne Martina Heideggera i Karla Jaspersa, co zawdzięczała doskonale wyposażonej bibliotece rodziców. W 1924, po ukończeniu szkoły średniej, rozpoczęła studia w tym kierunku na Uniwersytecie w Marburgu. Poznała tu Martina Heideggera. Znajomość ta przerodziła się w bardzo głęboką relację dla obojga. Heidegger, obawiając się skandalu, zdecydował się po pół roku zerwać romans. Arendt opuściła Marburg i kontynuowała studia na Uniwersytecie we Fryburgu, u Husserla, a później na Uniwersytecie w Heidelbergu, na seminarium Jaspersa. Pod kierunkiem Karla Jaspersa (któremu polecił Arendt właśnie Heidegger) napisała doktorat o pojęciu miłości u świętego Augustyna.

Hannah Arendt poślubiła Günthera Andersa w 1929. Bezpośrednio dotknęły ją nasilające się w nazistowskich Niemczech antyżydowskie prześladowania w latach 30 tych XX wieku. Arendt, w przeciwieństwie do swojego męża, wykazywała wzmożoną działalność w żydowskich organizacjach charytatywnych. Krótkotrwałe uwięzienie w połowie 1933 i wzrastające rozczarowanie postawą środowisk inteligenckich zmusiło ją do nielegalnego opuszczenia Niemiec.

Uciekła najpierw do Czechosłowacji i Szwajcarii, wreszcie do Francji, gdzie zamieszkała w Paryżu. Tam pracowała w organizacji ang. *Youth Aliyah*, pomagając młodym Żydom w emigracji do Brytyjskiego Mandatu Palestyny (obecnie Izrael). Rozwiodła się w 1937 z Andersem, a w 1940 związała się z Heinrichem Blücherem, wybitnym działaczem Komunistycznej Partii Niemiec. W maju 1940 została internowana w Gurs. Pod koniec 1940 Hannah i jej mąż otrzymali wizy i wyemigrowali do Stanów Zjednoczonych, gdzie zamieszkali w Nowym Jorku, który pozostał główną siedzibą Hannah aż do końca życia. Amerykańskie obywatelstwo otrzymała w 1950.

W Nowym Jorku zajmowała się pisarstwem i edytorstwem. Była także profesorem Uniwersytetu Chicagowskiego (1963-1967) i *New School for Social Research* w Nowym Jorku (1967-1975). Do 1952 pracowała w komisji zajmującej się ratowaniem dorobku kulturalnego Żydów europejskich. Stworzyła jedną z najbardziej znanych teorii totalitaryzmu. Inspirowała się filozofią starożytną i filozofią Kanta.

W Polsce żadna z jej książek nie ukazała się w oficjalnym wydawnictwie krajowym do 1985 ("Literatura na Świecie" nr 167).

Praca nad książką "Korzenie totalitaryzmu" ("*The Origins of Totalitarianism*") zajęła jej prawie pięć lat; w tym czasie jej myśl ewoluowała. Wersja ostateczna tylko w niewielkim stopniu przypominała założenia początkowe. W trakcie pobytu w Niemczech zainteresowanie antysemityzmem doprowadziło Arendt do zwrócenia się ku problematyce rasizmu, ta zaś doprowadziła ją do zagadnień imperializmu. Nim książka została ukończona, rozpoczął się proces norymberski. Dostępność materiałów źródłowych dotyczących III Rzeszy sprawiła, że Arendt postanowiła rozszerzyć tekst o analizę "nowatorskiej formy rządów" hitlerowskich Niemiec. Jesienią 1947 objęła analizą również Związek Radziecki pod rządami Stalina, mimo że jeszcze w 1942 chwaliła ZSRR za likwidację antysemityzmu i trafną politykę narodowościową.

Na zmianę jej poglądów dotyczących polityki Stalina miały wpływ relacje Davida Russeta oraz Polaków, którzy przeszli przez radzieckie obozy. Wizję tę uwypukliły wydarzenia rozgrywające się współcześnie w świeżo zdominowanych przez komunistów krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Autorka określiła książkę jako "historię totalitaryzmu" i po wielu perypetiach zdecydowała się na tytuł "*The Origins of Totalitarianism*". Tytuł ten jednak za bardzo przypominał dzieło Darwina "*On the Origin of Species*" i fałszywie sugerował standardowe, genetyczne podejście historyczne, nie sygnalizował natomiast jej nowatorstwa formalnego i metodologicznego. Nieprzypadkowo wydawca angielski zdecydował się na tytuł "*The Burden of Our Time*", zaś wydawca niemiecki na "*Elemente und Ursprunge Totaler Herrschaft*".

Kłopoty z tytułem nie były jedynymi problemem. Książka bezceremonialnie traktowała kwestie polityczne. W środowiskach amerykańskich historyków została przyjęta chłodno i raczej krytycznie, choć jednocześnie część badaczy ogłosiła ją dziełem wybitnym. Już pierwsze wydanie przesądziło o jej reputacji: połączenie nowatorskiej analizy historycznej z problematyką filozoficzną i etyczną; odrzucenie wygodnych obiegowych sądów, które mogłyby utrudniać dojście do prawdy; oryginalne, choć nie wyłożone wprost założenia metodologiczne.

W swojej teorii totalitaryzmu, autorka przedstawia wizję wzrostu nazizmu, odrzuca wszelką interpretację kategorii klas społecznych. Absolutny despotyzm pojawia się wtedy, gdy społeczeństwo nie ma wspólnych norm zbiorowych. Według Hannah Arendt główną cechą człowieka masowego jest brak jakichkolwiek relacji społecznych oraz

wyzolowanie. To, co zdaniem autorki charakteryzuje społeczeństwa nowoczesne jest zjawisko, które można opisać jako dobrowolne wyalienowanie. Człowiek jako istota społeczna jest ciągle zmuszony do pozostania w interakcjach ze społeczeństwem, jednak coraz silniej zaciera więzi międzyludzkie. Tacy ludzie mogą być manipulowani przez siły rządzące w społeczeństwie, a w szczególności media, które mają bezpośredni kontakt. Manipulacja ta odbywa się na dwa sposoby: pochlebianie oraz uwodzenie.

Jako filozof Arendt pisała prace na temat historii intelektualnej, wykorzystując wydarzenia i działania do rozwijania wglądu we współczesne ruchy totalitarne i zagrożenie dla wolności ludzkiej, jakie prezentuje naukowa abstrakcja i burżuazyjna moralność. Pod względem intelektualnym należała do niezależnych myślicieli, samotników, odcinających się od szkół myśli czy ideologii. Poza swoimi głównymi tekstami opublikowała szereg antologii, w tym "Między czasem minionym a przyszłym: osiem ćwiczeń z myśli politycznej" ("*Between Past and Future*") w 1961, "Ludzie w mrocznych czasach" ("*Men in Dark Times*") w 1968 i "Kryzys republiki" ("*Crises of the Republic*") w 1972. Miała swój wkład w publikacje w "*The New York Review of Books*", "*Commonweal*", "*Dissent*" i "*The New Yorker*". Arendt jest prawdopodobnie najbardziej znana ze swoich relacji na temat Adolfa Eichmanna i jego procesu, z powodu ogromnych kontrowersji, jakie wywołał.

https://www.youtube.com/watch?v=qDly_Z4EJ1g

Podczas gdy nigdy nie wykształciła jednej spójnej teorii politycznej, a jej prac nie można łatwo skategoryzować, tradycja myśli najściślej utożsamiana z Arendt to republikanizm obywatelski, od Arystotelesa do Tocqueville'a. Jej koncepcja polityczna koncentruje się wokół aktywnego obywatelstwa, które kładzie nacisk na zaangażowanie obywateli i wspólne, zbiorowe rozważania. Arendt wierzyła, że bez względu na to, jak zły, rząd nigdy nie zdoła wytepić ludzkiej wolności, pomimo przekonania, że nowoczesne społeczeństwa często wycofują się z demokratycznej wolności z jej nieodłącznym nieładem, na rzecz względnego komfortu biurokracji administracyjnej. Polityczna spuścizna filozofki to zdecydowana obrona wolności w obliczu coraz mniej wolnego świata. Nie trzyma się jednej, systematycznej filozofii, ale obejmuje zakres tematów obejmujących totalitaryzm, rewolucję, naturę wolności oraz zdolność myślenia i osądu.

Chociaż najbardziej znana jest z prac nad "mrocznymi czasami", naturą totalitaryzmu i zła, odnaleźć w nich można również iskrę nadziei i ufności w naturę ludzkości:

Ponieważ nawet w najmroczniejszych czasach mamy prawo oczekiwać pewnego oświecenia, oraz tego, że to oświecenie może pochodzić nie tyle z teorii i koncepcji, co nawet z niepewnej, migotliwej i często słabej iskry, którą pewni mężczyźni i pewne kobiety, w swoim życiu i pracach, rozpalą bez względu na okoliczności i oświetlą czas, który został im dany.

<https://www.youtube.com/watch?v=J9SyTEUi6Kw>

<https://www.youtube.com/watch?v=dsolmQfVsO4>

Zmarła 4 grudnia 1975 w Nowym Jorku.

Wielu autorów napisało biografie, które skupiają się na relacji między Hannah Arendt i Martinem Heideggerem. W 1999 francuska filozofka feministyczna Catherine Clément napisała powieść "Martin i Hannah", spekulując na temat trójkąta miłosnego między Heideggerem, a Arendt i żoną Heideggera, Elfriede Petri. Oprócz relacji, powieść jest poważną eksploracją idei filozoficznych, która koncentruje się na ostatnim spotkaniu Arendt z Heideggerem we Freiburgu w 1975. Scena oparta jest na opisie Elisabeth Young-Bruehl w "Hannah Arendt: For Love of the World" (1982), ale sięga wstecz do ich dzieciństwa i tego, jaką rolę odegrał Heidegger w zachęcaniu do powstania relacji między kobietami. Powieść ta bada nazizm ujęty przez Heideggera jako odzwierciedlenie Niemiec oraz, podobnie jak w przypadku opisywanego przez Arendt Eichmanna, trudną relację między zbiorowym poczuciem winy a osobistą odpowiedzialnością. W meandry relacji międzyludzkich Clément wplątuje również innego mentora Hanny - Karla Jaspersa.

Życie Arendt wciąż jest częścią współczesnej kultury oraz myśli. W 2012 roku ukazał się niemiecki film "Hannah Arendt" w reżyserii Margarethe von Trotta, w którym tytułową rolę zagrała Barbara Sukowa. Film przedstawia kontrowersje związane z relacją Arendt z procesem Eichmanna i późniejszej książki, w której została błędnie zrozumiana jako broniąca Eichmanna oraz zrzucająca winę za Holokaust na żydowskich przywódców.

<https://www.youtube.com/watch?v=xcbbyrPe-V4>

Cytaty z: "O rewolucji", tł. Mieczysław Godyń, Kraków 1991

- *Kiedy wmawiano nam, że przez wolność rozumiemy wolną konkurencję, niewiele robiliśmy, żeby zdementować to monstrualne łgarstwo, a bardzo często postępowaliśmy tak, jakbyśmy wierzyli, iż w powojennym konflikcie pomiędzy Zachodem, a „rewolucyjnymi” krajami Wschodu chodzi wyłącznie o zamożność.*

Bogactwo i ekonomiczny dobrobyt to owoce wolności, twierdziliśmy, choć pierwsi powinniśmy wiedzieć, że taki rodzaj „szczęścia” stanowił dobrodziejstwo Ameryki na wiele lat przed rewolucją, a jego przyczyną była naturalna obfitość i dostatek w warunkach „łagodnego rządu” - nie zaś wolność polityczna ani też nieskrępowana, rozpasana inicjatywa kapitalizmu, która wszędzie tam, gdzie brakło naturalnego bogactwa, wiodła do nieszczęścia i masowej nędzy.

- *Tym, co zaprzepaszczono wśród katastrof XX-wiecznych rewolucji była nadzieja na przekształcenie państwa, na nowy ustrój, który pozwoliłby każdemu z członków nowożytnego społeczeństwa egalitarnego stać się uczestnikiem w sprawach publicznych.*

- *W Europie wszystkie partie cechuje autokratyczna i oligarchiczna struktura, brak wewnętrznej demokracji i wolności, skłonność do totalizmu, pretensja do nieomylności.*

- *Wolność jest możliwa tylko pomiędzy równymi sobie.*